

DOI: <https://doi.org/10.36719/2663-4619/121/77-80>

Sevda Ağayeva

Bakı Slavyan Universiteti

<https://orcid.org/0009-0001-6186-2136>

agayevasevda94@gmail.com

Qotik janrın inkişafı: Meri Şellinin *Frankenşteyn*indən müasir qorxu ədəbiyyatına qədər

Xülasə

Bu məqalədə qotik ədəbiyyatın tarixi inkişaf mərhələləri və onun müasir qorxu ədəbiyyatına təsiri araşdırılır. Tədqiqat göstərir ki, qotik janr XVIII əsrdən etibarən bədii yaradıcılıqda insan qorxularının, sirr və fəvqəltəbii elementlərin ifadəsi kimi meydana çıxmış və zamanla dərin fəlsəfi və psixoloji çalarlar qazanmışdır. Meri Şellinin *Frankenşteyn* əsəri bu janrda mühüm dönüş nöqtəsi olmaqla yanaşı, qotik janrın müasir dövrə keçidində körpü rolunu oynamışdır. Məqalədə həm klassik, həm də müasir qotik və qorxu ədəbiyyatına dair nümunələr müqayisəli şəkildə təhlil olunur, janrın tematik və struktur çevikliyi vurğulanır. Nəticədə, qotik janrın yalnız tarixi deyil, həm də bu günkü ədəbi və mədəni kontekstdə aktuallığını qoruduğu qənaətinə gəlinir.

Açar sözlər: *Qotik ədəbiyyat, Meri Şelli, Frankenşteyn, qorxu janrı, müasir ədəbiyyat, psixoloji qorxu*

Sevda Aghayeva

Baku Slavic University

<https://orcid.org/0009-0001-6186-2136>

agayevasevda94@gmail.com

The Development of the Gothic Genre: From Mary Shelley's *Frankenstein* to Modern Horror Literature

Abstract

This article explores the historical development of Gothic literature and its influence on contemporary horror fiction. The research shows that the Gothic genre emerged in the 18th century as a literary response to human fears, mystery and the supernatural and gradually acquired profound philosophical and psychological dimensions. Mary Shelley's *Frankenstein* marked a turning point in the genre, serving as a bridge between classical Gothic and modern horror literature. The article provides a comparative analysis of classical and contemporary Gothic/horror texts, emphasizing the genre's thematic and structural adaptability. The study concludes that Gothic literature remains relevant not only as a historical phenomenon, but also as a dynamic force in today's literary and cultural landscape.

Keywords: *Gothic literature, Mary Shelley, Frankenstein, horror genre, modern literature, psychological horror*

Giriş

Qotik ədəbiyyat, qorxu, sirr və fəvqəltəbii elementləri birləşdirən zəngin və çoxqatlı ədəbi janrdır. Bu janrın kökləri XVIII əsrin sonlarına, xüsusilə Horace Walpole-un *Otranto qəsri* (1764) əsərinə qədər uzansa da, onu bədii və fəlsəfi baxımdan zirvəyə çatdıran əsas məqamlardan biri Meri Şellinin 1818-ci ildə yazdığı *Frankenşteyn* romanı olmuşdur (Shelley, 1818/2003). Bu əsər təkcə qorxu və dəhşət hisslərini deyil, həm də insanın elm və yaradılış qarşısındakı məsuliyyətini dərin şəkildə tədqiq edir. Meri Şellinin yaradıcılığı qotik janrda yeni bir mərhələnin əsasını qoyaraq, janrın elmi-fantastika ilə qovuşmasına və müasir qorxu ədəbiyyatının formalaşmasına zəmin yaratmışdır.

Qotik janr, zaman keçdikcə müxtəlif mədəni, sosial və texnoloji dəyişikliklərə uyğunlaşaraq təkamülə uğramışdır. Əsrlər boyu bu janrda yazılmış əsərlər insanların qorxularını, psixoloji narahatlıqlarını və ekzistensial təlatümlərini əks etdirmiş, eyni zamanda cəmiyyətin gizli qalan və ya qəsdən üstü örtülən tərəflərini işıqlandırmışdır. Müasir qorxu ədəbiyyatı artıq yalnız qaranlıq qəsrərlə və qəbiristanlıqlarla məhdudlaşmır, o, texnologiya, süni intellekt, tənha urban məkanlar və insan psixikasının dərinliklərinə yönəlmiş narahatlıqlarla zənginləşmişdir (Wright, 2007).

Qotik ədəbiyyatın əsas xüsusiyyəti qorxu və sirli mühit yaratmaqdır. Əsərlərdə tez-tez qəsrələr, zindanlar, qədim məzarlar və tərk edilmiş məkanlar kimi atmosferi ağırlaşdıran dekorativ elementlərə yer verilir. Burada həm fəvqəltəbii hadisələr, həm də insan psixikasının qaranlıq tərəfləri əsas süjet xəttini təşkil edir. Beləliklə, janr yalnız qorxu yaratmaq məqsədi daşımır, həm də insanın daxili aləminin, xüsusən də şüurun dərinliklərindəki qorxu və tənhalığın ifadəsinə yönəlir.

Bu məqalədə qotik janrın tarixi inkişaf mərhələləri, onun Meri Şellidən başlayaraq müasir dövrə qədər keçdiyi transformasiyalar və bu janrın qorxu ədəbiyyatındakı rolu geniş şəkildə təhlil olunacaq. Eyni zamanda, müasir yazıçılar tərəfindən qotik elementlərin necə yenidən interpretasiya edildiyi və bu janrın bugünkü oxucular üçün niyə aktual olaraq qaldığı da araşdırılacaqdır. Məqsədimiz, qotik ədəbiyyatın zəngin tarixi irsini nəzərdən keçirərək, onun müasir ədəbi proseslərdəki mövqeyini və təsirini elmi əsaslarla ortaya qoymaqdır.

Tədqiqat

Qotik janrın inkişafında qadın yazıçıların da mühüm rolu olmuşdur. Ann Radcliffe-in romanları janrın poetikasını zənginləşdirərək təbiət təsvirləri ilə mistik ab-havanı birləşdirmişdir. XIX əsrdə Meri Şellinin *Frankenşteyn* əsəri insanın elmi təcrübələrinin etik sərhədləri və texnologiyanın təhlükələri mövzusunun qotik elementlərlə qovuşduraraq janrın yeni istiqamətlərini açmışdır. Edgar Allan Poe isə qısa hekayələrində psixoloji dərinlik və simvolizmi ön plana çəkərək janrın Amerika ədəbiyyatındakı inkişafına təkan vermişdir.

Bu məqalə qotik janrın tarixi inkişafını, Meri Şellinin *Frankenşteyn* əsərinin bu janrda oynadığı transformativ rolu və müasir qorxu ədəbiyyatında qotik elementlərin necə yenidən formalaşdığını araşdırmağı qarşısına məqsəd qoymuşdur. Tədqiqat əsasən keyfiyyət yönümlü (qualitative) elmi yanaşmalar əsasında aparılmış və müxtəlif ədəbi-nəzəri, müqayisəli və tarixi yanaşmalardan istifadə edilmişdir.

Araşdırma zamanı aşağıdakı metodlardan istifadə olunmuşdur:

1. Ədəbi-tarixi metod. Qotik janrın yaranması və inkişafı tarixi kontekstdə təhlil olunmuşdur. XVIII əsrdən başlayaraq janrın keçdiyi mərhələlər, onun cəmiyyət və dövrün ədəbi-mədəni mühiti ilə əlaqələri bu metod əsasında öyrənilmişdir. Horace Walpole, Ann Radcliffe, Meri Şelli və digər qotik müəlliflərin əsərləri konkret dövrlərlə əlaqələndirilmişdir (Punter & Byron, 2004).

2. Mətnlərarası analiz (intertextual analysis). Meri Şellinin *Frankenşteyn* əsəri ilə daha sonrakı dövrlərdə yazılmış qotik və qorxu janrına aid nümunələr arasında mətnlərarası əlaqələr araşdırılmışdır. Bu yanaşma əsasında janr daxilindəki təsir xəttləri, mövzu, obraz və motivlərin transformasiyası izah olunmuşdur (Mellor, 1989).

3. Müqayisəli təhlil metodu. Klassik və müasir qorxu ədəbiyyatı nümunələri arasında struktur və məzmun baxımından müqayisələr aparılmış, qotik elementlərin qorunub saxlanması və ya yeni formada təzahürü dəyərləndirilmişdir. Məsələn, Meri Şellinin *Frankenşteyn* əsəri ilə müasir yazıçılardan Stephen King, Shirley Jackson və Anne Rice kimi müəlliflərin əsərləri arasında müqayisələr aparılmışdır (Jackson, 1981).

4. Diskursiv analiz. Qotik ədəbiyyatda qorxu, ölüm, təkamül, yadlaşma, etik məsuliyyət kimi anlayışların hansı diskurslarda təqdim olunduğu araşdırılmışdır. Bu, janrın yalnız estetika deyil, həm də ideoloji və fəlsəfi dəyərlər daşdığını göstərmək üçün istifadə olunmuşdur (Chauhan, 2024).

5. Mənbə və ədəbiyyat təhlili. Araşdırma zamanı qotik janrın öyrənilməsinə dair əsas nəzəri mənbələr sistemləşdirilmiş, bu sahədəki müasir elmi diskurs nəzərdən keçirilmişdir. Həm birincil (əsas bədii nümunələr), həm də ikincil (elmi və nəzəri ədəbiyyat) mənbələr araşdırmanın əsasını təşkil etmişdir (Punter, 1996).

Metodoloji yanaşmaların bu şəkildə kombinasiyası, qotik janrın dinamik inkişaf trayektoriyasını hərtərəfli araşdırmağa, onun qorxu ədəbiyyatına təsirini sisteməlik şəkildə təqdim etməyə və janrın bu günkü aktual mövqeyini dəyərləndirməyə imkan yaratmışdır (Waham, 2023, pp. 1–20).

Qotik janrın inkişafı zamanı keçdiyi mərhələlər və bu janrın müasir qorxu ədəbiyyatındakı izləri göstərir ki, qotik ədəbiyyat yalnız müəyyən tarixi dövrlə məhdudlaşmır, əksinə, dövrün tələblərinə uyğun şəkildə yenidən formalaşaraq yaşamağa davam edir. Müzakirələr göstərir ki, Meri Şellinin *Frankenşteyn* əsəri qotik janrın yalnız məzmununu deyil, onun ideya və fəlsəfi istiqamətini də dəyişmişdir. Şellinin təqdim etdiyi “elmin sərhədləri” və “insanın yaradılış gücünə müdaxiləsi” məsələləri bu janra daha dərin ekzistensial və etik məna qatmışdır (Spooner, 2006).

Qotik janrın klassik nümunələrində əsasən fiziki qorxu və məkanla (qəsrilər, zindanlar, qaranlıq ərazilər) bağlı dəhşət hissi əsas yer tuturdu. Lakin *Frankenşteyn* romanı ilə bu janr daha çox psixoloji qorxuya və daxili konfliktlərə yönəlmişdir. Bu tendensiya müasir qorxu ədəbiyyatında daha da güclənmişdir. Stephen King, Paul Tremblay, Shirley Jackson kimi müasir müəlliflər qotik elementləri fərdi travmalar, ailədaxili münasibətlər, sosial təcrid və psixoloji gərginliklərlə zənginləşdirərək yeni bir qorxu təcrübəsi təqdim edirlər (King, 2000).

Qotik ədəbiyyatın müasir qorxu janrında istifadəsi, eyni zamanda, onun fərqli media mühitlərində (film, serial, oyun və b.) transformasiyasını da gündəmə gətirir. Məsələn, *The Haunting of Hill House* kimi müasir seriallar klassik qotik motivləri – təqibəçi keçmiş, ürkdücü məkan və pozulmuş ailə strukturu – ilə birləşdirərək janrın əhatə dairəsini genişləndirir (Botting, 1996).

Bu diskurs çərçivəsində qeyd edilməlidir ki, müasir dövrdə qotik janr həm də sosial və mədəni məsələlərin ifadə vasitəsinə çevrilmişdir. Gender bərabərsizliyi, texnologiyanın yaratdığı yadlaşma, insanın mənəvi boşluğu kimi mövzular gənc yazıçılar tərəfindən qotik çalarlarla təqdim olunur. Beləliklə, qotik janr artıq yalnız dəhşət oymağı deyil, həm də insanın daxili aləmini dərk etməyi, cəmiyyətin qaranlıq tərəflərini nümayiş etdirməyi hədəfləyir.

Eyni zamanda, müzakirələr göstərir ki, qotik janrın əbədi cazibəsinin əsas səbəblərindən biri onun çevikliyi və adaptasiya qabiliyyətidir. O, öz struktur və məzmun elementlərini müxtəlif dövrlərə və kontekstlərə uyğun şəkildə dəyişərək yaşamağa davam edir. Bu xüsusiyyət qotik janrı müasir oxucu və tədqiqatçılar üçün də aktual və maraqlı edir.

Müasir dövrdə qotik janr yalnız ədəbiyyatla məhdudlaşmır, kino, teatr və populyar mədəniyyətdə də geniş şəkildə təzahür edir. Bu janrın davamlılığı onun yalnız qorxu və mistika ilə bağlı olmaması, həm də insan təxəyyülünün ən qaranlıq suallarına cavab axtarmağa yönəlməsi ilə izah olunur. Beləliklə, qotik janr klassik ənənələrlə müasir mədəniyyət arasında körpü rolunu oynayaraq aktuallığını qoruyub saxlamışdır.

Nəticə olaraq, müasir qorxu ədəbiyyatında qotik elementlərin qorunması və transformasiyası göstərir ki, bu janr təkcə ədəbi deyil, həm də mədəni və psixoloji bir fenomen kimi öyrənilməli və dəyərləndirilməlidir.

Nəticə

Aparılan tədqiqatlar və təhlillər göstərir ki, qotik ədəbiyyat zamanın ruhuna uyğun olaraq daim dəyişən və yenilənən bir janrdır. XVIII əsrin sonlarında meydana gələn bu ədəbi cərəyan ilk dövrlərdə əsasən fiziki qorxu, gizli sirrlər və məkanın (qəsrilər, zindanlar, xarabalıqlar və s.) yaratdığı psixoloji gərginlik üzərində qurulsada, Meri Şellinin *Frankenşteyn* əsəri ilə bu janra daha dərin fəlsəfi və etik çalarlar əlavə olunmuşdur. Şellinin yaradıcılığı yalnız qorxu janrında deyil, həm də ədəbi və ideoloji müstəvidə yeni mərhələnin əsasını qoymuşdur.

Qotik janr, Meri Şellidən sonra keçdiyi təkamül yolu boyunca təkcə ədəbi ifadə formalarını deyil, həm də mövzu spektrini genişləndirmiş, müasir qorxu ədəbiyyatında texnologiya, süni intellekt, urbanizasiya, yadlaşma və sosial təcrid kimi aktual problemlərlə birləşmişdir. Müasir yazıçılar bu janrı yalnız qorxu yaratmaq vasitəsi kimi deyil, həm də fərdi və ictimai narahatlıqları ifadə etməyin bədii üsulu kimi istifadə edirlər.

Eyni zamanda, qotik janrın bu gün də aktual qalması onun adaptasiya qabiliyyəti ilə izah olunur. Qorxu ədəbiyyatının müxtəlif media vasitələrində – filmlərdə, seriallarda, vizual sənətdə və video

oyunlarda – qotik ünsürlərə geniş şəkildə rast gəlinməsi bu janrın estetik və mənəvi dəyərlərinin nə qədər davamlı olduğunu göstərir.

Beləliklə, qotik ədəbiyyat klassik və müasir qorxu janrları arasında körpü rolunu oynayaraq, həm ədəbiyyatın tarixi inkişafında, həm də bu günkü bədii təcrübələrdə mühüm yer tutur. Janrın zəngin irsi, onun mövzu və struktur çevikliyi, qlobal və lokal miqyasda bədii ifadə vasitəsi kimi dəyərinin davamlı olduğunu bir daha təsdiq edir.

Ədəbiyyat

1. Botting, F. (1996). *Gothic*. Routledge.
2. Chauhan, M. (2024). The evaluation of the Gothic novel: From Mary Shelley to Bram Stoker. *Educational Administration: Theory and Practice*, 30(11), 1838–1842.
3. <https://kuey.net/index.php/kuey/article/download/10060/7694/18902>
4. Jackson, R. (1981). *Fantasy: The literature of subversion*. Methuen.
5. King, S. (2000). *On writing: A memoir of the craft*. Scribner.
6. Mellor, A. K. (1989). *Mary Shelley: Her life, her fiction, her monsters*. Routledge.
7. Punter, D. (1996). *The literature of terror: A history of Gothic fictions from 1765 to the present day* (2nd ed.). Longman.
8. Punter, D., & Byron, G. (2004). *The Gothic*. Blackwell Publishing.
9. Shelley, M. (1818/2003). *Frankenstein; or, The modern Prometheus*. Penguin Classics.
10. Smith, A. (2007). *Gothic literature*. Edinburgh University Press.
11. Spooner, C. (2006). *Contemporary Gothic*. Reaktion Books.
12. Waham, J. J. (2023). The art of Gothic literature: An analysis of Mary Shelley's *Frankenstein*. *International Linguistics Research*, 6(2), 1–20.
13. Wright, A. (2007). *Gothic fiction: A reader's guide to essential criticism*. Palgrave Macmillan.

Daxil oldu: 11.05.2025

Qəbul edildi: 20.08.2025